

ben wird. Aufgeteilt in eine Darstellung der am häufigsten berücksichtigten russischen Lyriker und eine fundierte Bewertung literaturästhetischer Essays, die zwischen 1949 und 1993 in Literaturzeitschriften in beiden deutschen Staaten erschienen sind, gewinnt die Studie in diesem Kapitel an Aussagekraft. Sie erhält eine zusätzliche Bedeutung in dem Kapitel 3.2 über ausgewählte Literaturzeitschriften im Vergleich, der eine – auch quantitative – Gegenüberstellung der Rezeption russischer Lyrik in *Sinn und Form* vs. *Akzente*, *Merkur*, *Die Neue Rundschau* und *Kürbiskern* enthält.

Der umfassende Mittelteil der Publikation, die Doppelübersetzungen russischer Gedichte, bringt eine Fülle von Einzelkenntnissen hervor, in der auch die untersuchte politische Funktion der transformierten und imitierten Gedichte in der Form von Hypo-Texten partiell verdeutlicht wird. Dieses angekündigte Untersuchungsziel ist jedoch nur unter Verweis auf die Einbettung der übersetzten, publizierten Gedichte in kulturpolitische Felder zu erreichen. Es handelt sich dabei unter anderen um folgende Kontexte: das klassisch-konservative Kulturmodell in der frühen DDR, die ideologischen Fehleinschätzungen bedeutender russischer Dichter (V. Majakovskij) in der DDR, die einerseits politischen Vorurteile bundesdeutscher Literaturzeitschriften gegenüber der kommunistischen Ideologie und andererseits deren unvoreingenommene Würdigung bei der Aufnahme modernistischer russischer Lyrik in der Form von Essays, und nicht zuletzt auch die verzögerte Rezeption akmeistischer, futuristischer und konzeptualistischer russischer Lyrik in der DDR seit den frühen 1970er Jahre aus ideologischen und ästhetisch konservativen Erwägungen. Solche in der vorliegenden Studie leider fehlenden Implikationen hätten die Grundlage für Aussagen geschaffen,

in denen kultursemiotisch und kulturhistorisch aufgeschlüsselte Sinnbilder Russlands und deren verzerrte und zeitlich verzögerte Rezeption in den beiden deutschen Literaturlandschaften zum Tragen gekommen wären.

Nicht zuletzt aufgrund dieser nicht eingelösten Untersuchungsziele erhält die vorliegende Studie lediglich den Charakter einer mit vielen wertvollen Details versehenen philologisch untermauerten Darstellung. Sie beschreibt mithilfe von erprobten Verfahrensweisen „immer wiederkehrende Schlüsselthemen“ (S. 357), verweist kompetent auf Interlinearversionen von Gedichten, setzt sich mit lexikalisch und/oder strophisch strukturierten Übersetzungen auseinander, hebt die Musikalität der russischsprachigen Lyrik hervor, erwähnt in der Zusammenfassung der Ergebnisse auch die ‚intentional politische‘ Lyrik, die „häufig ... auf emotionale Wirkung hin ausgerichtet“ (S. 356) sei. Nicht zuletzt aufgrund solcher im Detail einleuchtenden, jedoch im wertenden Überblick über einen spannenden Rezeptionsprozess diffus bleibenden Einsichten hinterlassen auch die Sinnbilder Russlands in dieser Studie wenig akzentuierte Konturen.

(Wolfgang Schlott)

Wojciech Soliński, Bohumila Hrabala sprawa polska (i inne sprawy). Oficyna Wydawnicza ATUT – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe. Wrocław 2013, ss. 199.

Książka wrocławskiego badacza literatury Wojciecha Solińskiego *Bohumila Hrabala sprawa polska (i inne sprawy)* jest z wielu poniżej wymienionych powodów interesująca i poznawczo intrygująca. Na tle dotychczasowego polskiego stanu badań nad

twórczością wybitnego pisarza ma niewątpliwie charakter pionierski. Istniejące polskie publikacje książkowe na ten temat są albo bardzo szczegółowe (np. praca Jacka Balucha *Kain według Hrabala* (2007), albo z trudem osiagają wymiar i poziom naukowy.

Instruktywne *Wprowadzenie do książki Solińskiego* właściwie i klarownie ustawia przedmiot całego autorskiego opracowania. Tytułowe zagadnienie rozpatrywane jest nie tylko na zasadniczej płaszczyźnie bilateralnych literackich relacji polsko-czeskich, ale także w obszarze kultury środkowoeuropejskiej, a zatem ogólnie – europejskiej. A przy tym w opracowaniu Solińskiego problematyka literackiego przekładu, jego teoria i praktyka, zajmuje ważne i poczesne miejsce, potwierdzając niemałe kompetencje autora w tej dziedzinie. Jest to bardzo mocna strona recenzowanej rozprawy, a swoistym przygotowaniem do niej były wcześniejsze książki autora: *Przekład artystyczny a kultura literacka. Komunikacja i metakomunikacja literacka* (1987) oraz *Kształty obecności. Recepcja pisarstwa Umberto Eco w polskiej kulturze literackiej* (2001).

Zaprezentowane w ostatniej książce Solińskiego translingwistyczne ujęcie tematu, omawiające reguły i efekty sztuki literackiego przekładu w inicjalnej części rozdziału II, jest jak najbardziej naturalne i w sumie stanowi istotny i prymarny etap dalszych badań w zakresie wybranego tematu. Pozycję tę zawdzięcza m.in. celnej inkorporacji do Hrabalowskiego kontekstu oprócz pisarzy polskich (np. Brunona Schulza, Andrzeja Stasiuka) także, trochę na dalszym planie, literatów środkowoeuropejskich, m.in. Milana Kunderę, Pétera Esterházy'ego, Jurija Andruchowycza i innych. Warto przy tym zauważyć, że ostatnio w komparacjach z pisarstwem Hrabala przywołuje się też teksty Mirona Białoszewskiego – Soliński na razie tego nie robi (por. E. Kledzik, *Prze-*

strzenie kontestacji w twórczości B. Hrabala, M. Białoszewskiego i W. Hilbiga „Porównania” 2012, nr 11; *Nieodkryty Białoszewski* „Topos” 2013, nr 3).

Rozszerzająca kontekst i przedmiot uwagi nad pisarstwem Hrabala decyzja wrocławskiego badacza jest tyleż śmiała, co i po prostu innowacyjna. Ta poznawczo płodna i pożyteczna świadomość konieczności włączenia szerszego, środkowoeuropejskiego kontekstu kulturowego do przedstawionej refleksji na temat pisarstwa Bohumila Hrabala przyświeca Wojciechowi Solińskiemu konsekwentnie i od początku omawianego tomu. Jest to decyzja jak najbardziej adekwatna w stosunku do całego dorobku twórcy *Pociągów pod specjalnym nadzorem*, gdzie temat motywów i wątków kulturowych wywodzących się z obszaru Europy Środkowej zajmuje czołowe miejsce. Znajduje to pełne odzwierciedlenie w studium Solińskiego już od jego pierwszego rozdziału. Ta szeroka perspektywa oglądu twórczości czeskiego pisarza to niepodważalny walor książki.

W swej książce Soliński zadeklarował się jako przede wszystkim polonocentryczny czytelnik prozy Hrabala. Ale nie tylko, autor stwierdza bowiem: „w tekstach Hrabala trafiamy częściej niż na polonika w całym tego słowa znaczeniu raczej na takie, które dzisiaj właściwiej byłoby określić mianem polskich *galicyzmów* czy *mitteleuropeizmów* (...) Hrabal zawsze postrzega Polskę jako integralną część jego Europy Środkowej, co oznacza najczęściej dawną CK Galicję z Drohobyczem Brunona Schulza na miejscu szczególnym; a Krakowem oglądanym przez stryja Pepina z perspektywy wojskowych zamtułów pierwszej wojny światowej; z okupowanym przez hitlerowców Lwowem i Warszawą jako terenem łowów na pożydowskie dobra żony bohatera *Obsługiwałem angielskiego króla* (s. 45).

Soliński dowodzi także, iż Hrabalowskie zainteresowanie polskimi tematami i wątkami trzeba odczytywać jako część kulturowego krajobrazu centralnej Europy, będącej przedmiotem szczególnej uwagi autora *Postrzyżyn* nie tylko w opisach Nymburka czy Pragi. Jest to, jak podkreśla badacz: „stałe obecny w prozie czeskiego pisarza motyw i temat Europy Środkowej; modelowanie jej konceptu; znaczenie dorobku kulturowego artystów uważanych bądź też uznających się za Środkowoeuropejczyków” (s. 37). Soliński zauważa, że w ramach tej tematyki oraz swojej fascynacji wybitnymi artystami (m.in. Guillaume Apollinaire, Vladimir Boudnik i in.) Hrabal dopracował się własnego, osobnego stanowiska i zdobywał się nawet na polemiki z głośnymi autorytetami w tym zakresie, Josefem Kroutvorem, Milanem Kunderą i innymi.

Ale nawet w tym kontekście to właśnie Polska, zdaniem Solińskiego, zajęła czołowe miejsce w Hrabalowej Środkowej Europie. Notabene taki tytuł nosi jeden z podrozdziałów rozpoczynających książkę. Problematyka ta stała się w niej przedmiotem wnikliwych studiów i opisów. Potwierdzają one szczególną pozycję motywów rodem z Polski w opowieściach charakterystycznych postaci literackich wykreowanych przez Hrabala. To są zwykle przedstawiciele generacji zdecydowanej przedwojennej, więc też w tych pabitełskich narracjach występuje Polska międzywojenna, z barwnymi portretami generała Lucjana Żeligowskiego i Brunona Schulza na tle Drohobycza. Warto pamiętać o tym, jak wielką rolę w literaturze przypisał Hrabal Schulzowi, m.in. w znanej wypowiedzi na temat pisarskich rewelacji XX wieku. Autor książki natomiast z zapałem dowodzi, że cały obraz Polski wyobrażonej przez Hrabala oraz tego pisarza zaduma nad „polskością” za-

sługują na wzmożoną uwagę a „zawiłości duszy polskiej nie były mu obce i dostrzegł jej okcydentalność” (s. 41).

Gdy mowa o wykorzystaniu przez autora dotychczasowego akademickiego stanu badań nad twórczością Bohumila Hrabala, to godzi się zauważyć, że jest ono w całej książce doskonale i z reguły kompletne, ale bynajmniej nie niewolnicze. Ta słuszna i godna podkreślenia strategia umożliwiła Solińskiemu zaprezentowanie szeregu zgoła innowacyjnych interpretacji pisarstwa Hrabala, przejawiających się między innymi w stałej konfrontacji tez i wniosków badacza nie tylko z pracami bohemistów krajowych (np. z publikacjami Jacka Balucha, Zofii Tarajło-Lipowskiej, Roberta Kulmińskiego czy Leszka Engelkinga), ale także z obszerną czeską literaturą przedmiotu, głównie z podstawowymi monografiami Tomasza Mazala i Moniki Zgustovej, ale także z rozproszonymi publikacjami na tematy szczegółowe. Także bez mała cała polska recepcja dzieła Hrabala, główny przedmiot zainteresowania autora tego studium, jest przedstawiona wyczerpująco w jej najważniejszych momentach i wątkach. A skomentowana została wnikliwie i błyskotliwie. Pełna jej dokumentacja została doprowadzona do roku 2009 i zawarta jest w imponującej ilościowo bibliografii (na stronach 159–182), aczkolwiek – jak sam przyznał – autor skupił się na najbardziej znaczących pozycjach.

Ogólnie innowacyjny charakter hermeneutyki Wojciecha Solińskiego w odniesieniu do twórczości Bohumila Hrabala przejawia się między innymi w dostrzeżeniu i szeroko zakrojonym uwzględnieniu w recenzowanej tu książce tematu postaci „Innego”. I to nie tylko osoby Polaka, Słowaka lub Żyda, ale także np. Rosjanina czy Roma. Przedstawiony przez Solińskiego zarys zagadnienia cygańskiej/romskiej

obecności w dziele Hrabala jest isticie nowatorski. Taki sam, wielce pomysłowy, charakter posiada w książce wrocławskiego uczonego analiza wątku pekuniarnego u Hrabala i towarzysząca jej problematyka funkcjonowania treści subkultur i kultury masowej w dziele autora *Baru Świat*. Poruszane przez autora wyżej wymienione kwestie, bynajmniej nieekspozowane i wyraźnie intelektualnie niedoinwestowane w dotychczasowym stanie badań, są wręcz nieodzowne we właściwym, wyczerpującym materię tytułowego zjawiska, opisie i analizie sztuki pisarskiej Bohumila Hrabala, jej poetyki i światopoglądu, a także są wielce przydatne w identyfikacji stylu jej czytelniczego odbioru.

Ponadto pośród najbardziej wartościowych wątków książki Wojciecha Solińskiego należałoby wymienić próbę rekonstrukcji historii obecności utworów Hrabala w polskiej kulturze literackiej wraz z tego procesu perypetiami, poczynając od okresu PRL do stanu w XXI wieku. W tych ramach oraz w kontekście specyfiki cywilizacji środkowoeuropejskiej jawi się także w książce Solińskiego zagadnienie określenia w prozie Hrabala kwestii kulturowej granicy pomiędzy wschodnią a zachodnią Europą. Wiąże się z tym wprowadzenie metaforycznego określenia „literacki trójkąt wyszehradzki”. Korespondują z tą linią myślową niekiedy zaskakujące, otwierające nowe horyzonty interpretacyjne metafory, jak np. ta o Drohobyczu Bohumila Hrabala. Ale nawet hipotetyczna możliwość takiego oryginalnego skojarzenia, i podobnych mu, każe jednak solidaryzować się z autorem książki w postawie rezerwy, co do określenia Hrabala jako postmodernisty (np. na s. 66, 78) i szukać genezy jego wyobraźni raczej w gatunku liryki, którą pisarz debiu-

tował, zwłaszcza w jej nurcie surrealistycznym, notabene niedocenianym jako źródło stylistyczne przez odbiorców w Polsce.

Zdecydowanie interesująca i nowatorska w utartych ramach badań nad recepcją i stylem odbioru literatury (kultury, i sztuki w ogóle), bardzo ciekawa pod względem metodycznym i metodologicznym jest analiza treściowa zawartości przypisów dokonywanych przez tłumaczy literatury (od s. 113). Bliska temu tropowi badawczemu jest oryginalnie postawiona sprawa egzotyzmów obecnych w polskich translacjach (s. 107).

Ale nie tylko problemy *stricte* literackie i językowe stały się przedmiotem autorskiej uwagi i refleksji. Z natury rzeczy, z powodu licznych filmowych (nieraz kultowych) i teatralnych adaptacji utworów Bohumila Hrabala, również te artefakty Soliński szeroko uwzględnia w swojej książce. Na przykład niżej podpisany z twórczością Hrabala najpierw zetknął się podczas spektaklu *Baru Świat* w Teatrze Kameralnym we Wrocławiu i dopiero to przedstawienie stało się zachętą do sięgnięcia po tom opowiadań wydanych przez „Iskry” w pamiętnym 1968 roku. Do tego teatralnego i filmowego repertuaru należy także dodać słuchowiska radiowe i audycje telewizyjne oraz towarzyszące im komentarze, świadectwa recepcji. Ale to sprawa bardziej detalicznego, tradycyjnie monograficznego modelu studium recepcji, do którego drogę śmiało toruje książka Wojciecha Solińskiego. A przy tym jest to praca znamionująca się bardzo atrakcyjną, elegancką, żywą, bogatą stylistycznie i bezbłędną narracją, znakomicie ułatwiającą lekturę przedstawionej problematyki.

(Krzysztof Krasuski)